

UOT 37.

*Lalə Akif qızı Məmmədli,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı mütəxəssisi*

AŞIQ ƏLƏSGƏRİN YARADICILIĞI TƏHSİLLƏNDİRİCİ VƏ TƏRBIYƏLƏNDİRİCİ AMİLLƏR KİMİ

*Лала Акиф гызы Мамедли,
доктор философии по педагогике, ведущий специалист
Института Образования Азербайджанской Республики*

ТВОРЧЕСТВО АШИГА АЛАСГЕРА КАК ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ

*Lala Akif Mammadly
doctor of philosophy in pedagogy
leading specialist at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan*

ASHIG ALASGER'S CREATIVITY AS EDUCATIONAL AND EDUCATIONAL FACTORS

Xülasə. Aşiq Ələsgər 1821-ci ildə Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində anadan olmuş, 1926-cı ildə vəfat etmişdir. O, ümumxalq məhəbbəti qazanmışdır. Aşiq Ələsgər bir çox aşıqların formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Onun əsərləri güclü təhsilləndirici və tərbiyələndirici imkanlara malikdir. Əsərlər orta məktəblərdə, kolleclərdə, ali təhsil müəssisələrində öyrənilir.

Açar sözlər: təhsilləndirici, tərbiyələndirici, aşıq yaradıcılığı, tərbiyəvi imkanlar, təhsilləndirici imkanlar

Резюме. Ашыг Алескер родился в 1821 году в селе Агкиса Гейчинского района и умер в 1926 году. Он завоевал любовь народа. Ашуг Алескер сыграл большую роль в формировании многих ашугов. Его произведения обладают мощным образовательным и педагогическим потенциалом. Работы изучаются в средних школах, колледжах и университетах.

Ключевые слова: образовательный, воспитывающий, ашугское творчество, образовательные возможности, воспитательные возможности

Summary. Ashig Alaskar was born in 1821 in the village of Agkilsa, Goycher region and died in 1926. He won the love of the people. Ashug Alaskar played a big role in the formation of many ashugs. His works have a powerful educational and pedagogical potential. His works are studied in high schools, colleges and universities.

Key words: educational, upbringing, ashug creativity, educational opportunities, upbringing opportunities

Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin 28 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncamına əsasən, Aşiq Ələsgərin 200 illik yubileyi qeyd olunur.

1821-ci ildə Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində Alməmməd kişinin ailəsində dünyaya

göz açan Aşiq Ələsgər xalq şeirimizin çox görkəmli nümayəndələrindən biri kimi yetişmişdir.

Ələsgərdə şeirə-sənətə meyli təsadüfən yaranmamışdı. Atası dülgər olsa da, ara-sra bədahətən şeirlər deyərdi. Bayatı, gəraylı, qoşma söyləməkdə də mahir idi. Təbii ki, bütün bunlar balaca

Ələsgərdə təsirsiz ötürməmişdi. Ailə mühiti, Ağ-kilsə kəndinin təbiəti onu ilhama gətirmişdi.

Ailələri böyük, dolanışıqları çətin olduğundan Ələsgər bir müddət Kərbəlayi Qurbanın həyatında nökrəçilik etmişdi. O, təhsil ala bilməmişdi. El şənliklərində olarkən, aşıqların dastanlarını dinləyə-dinləyə, adlı-sanlı aşıqlardan dərs ala-ala aşıq sənətinin sirlərinə yiyələnmiş, sonralar özü də yetişən aşıqların pütxələşməsində önəmli rol oynamışdır.

Səməd Vurğun Aşıq Ələsgərin xidmətlərindən danışarkən deyirdi: “Hansı mövzuya əl atıram, hansı daşı qaldıram altında Dədə Ələsgərdən bir nişanə görürəm”.

Aşıq Ələsgər çoxsaylı müxəmməs, təcnis, dodaqdeyməz, gəraylı, cığalı, qıfılbənd, divani və s. müəllifidir. Həmin şeir nümunələrində təbiət gözəlliklərinin, gözəllərin vəsfi ilə yanaşı, şəxsiyyətin təşəkkül tapıb Vətənin layiqli və ləyaqətli övladları kimi formalaşmasına kömək göstərəcək tərbiyəvi fikirlər, nəsihətlər, məsləhətlər vardır. Onları nəzərdən keçirək:

Həcvlər və hərbi-zorbalar seriyasından qələmə aldığı “Xəbərin varmı?” həcvində deyilir:

*Nə zaman ki, gəldim sizə,
Mail oldum qaşa, gözə,
Zibilin çıxıbdı dizə,
Külündən xəbərin varmı?! (2, s. 175)*

Aşıq pinti, tənbel qadınları tənqid edir. Qəfil gələn qonaq evdə “Zibilin dizə çıxdığını” görür. Həmin həcvdə eyni zamanda qeyd olunur:

*O vədə ki, gəlin oldun,
Qabırğası qalın oldun,
Qaynanana zalım oldun,
Dilindən xəbərin varmı?! (2, s. 175).*

Sən demə, haqqında danışılan qadın nəinki pinti və tənbel imiş, eyni zamanda kobud və söz eşitməz, qanmaz (“Qabırğası qalın oldun”) imiş, qaynanasına zülm edirmiş (“Qaynanana zalım oldun”).

Aşıq Ələsgər insanları nikbin olmağa, bədbinliyə qapılmamağa çağırırdı. Elə şəxslər var ki, çətinliyə, dara düşəndə, şərlə üzləşəndə, necə deyərlər, əl-ayağı yerdən üzülür, dünya başına dar olur. Aşıq Ələsgər belələrini nəzərdə tutaraq deyirdi:

*Yaxşı günün olurmuşsa yamanı,
Yaman günün yaxşı halı varıymış (2, s. 175).*

Dahi sənətkar haqqı nahaqdan, düzü əyri-dən, yaxşını pisdən ayırmağı, qiymətləndirmənin düzgün aparılmasını vacib bilirdi. Fikir verək:

*Haqq sözə gərəkdi, düz qiymət olsun,
Qiyməti verməyə mərifət olsun (2, s. 80).*

Odur ki, insanlardan – insanlıq, hamıdan – səxavət tələb edirdi. Cah-cələlə əsasən insanları dəyərləndirməyi məsləhət görmürdü.

*İnsanda insanlıq, səxavət olsun,
Neylərəm ki, cah-calalı varıymış (2, s. 80).*

Yuxarıdakı misralar aşığın “Varıymış” qoşmasından götürülmüşdür.

Aşıq Ələsgərin “Bu dünyada üç şey başa bələdir” qoşmasında son dərəcə güclü tərbiyəedici imkanlara malikdir. Həmin üç şey hansılardır? Aşıq Ələsgərə müraciət edək:

*Bu dünyada üç şey başa bələdi;
Yaman oğul, yaman arvad, yaman at (2, s. 32).*

Bəs bu üç “şey”lə necə davranmalı? Dahi sənətkar əlacı aşağıdakı tədbirlərdə görür:

*İstəyirsən qurtarasan əlindən,
Birin boşla, birin boşla, birin sat (2, s. 32).*

Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, Aşıq Ələsgər yuxarıdakı tədbirləri irəli sürməklə hökm vermir. Övladın da, arvadın da tərbiyəsi ilə məşğul olmaq lazımdır. Oğulu boşlamaq, arvadı boşamaq olmaz. Çalışıb dil tapmaq lazımdır. Bu, bizim qənaətlərimizdir. Aşıq Ələsgər də bizimlə razılaşardı. Heç o da övlada arxa çevirməyi, ciddi səbəb olmadan həyat yoldaşını boşamağa razı olmazdı.

Böyük sənətkar insanlardan mərifət, qanacaq umurdu. Onların nəzakətli, istiqanlı, mehriban, şirindil, qayğıkeş olmalarını istəyirdi. Bu xüsusda sazını sinəsinə basaraq səsinə ucaldırdı. “Gərəkdi” qoşmasından:

*Aşıq olub, diyar-diyar gəzənin,
Əvvəl, başda pür kamalı gərəkdi.
Oturub-durmaqla ədəbin bilə,
Mərifət elmində dolu gərəkdi (2, s. 50).*

O, həqiqət carçısı olanları, nəfsini basa bilənləri, şeytanın felinə uymayanları, el-obada alını-açıq, üzüağ dolananları, xoş sədası gələnləri xoşlayır, onları təqdir edir, bu xüsusda deyirdi:

*Xalqa həqiqətdən mətləb qandıra,
Şeytanı öldürə, nəfsin yandıra,
El içində pak otura, pak dura,
Dalısınca xoş sədalı gərəkdi (2, s. 50).*

Bu qoşmaya da diqqət yetirək (“Görmədim” qoşmasından):

*Bivəfanın, müxənnəsin, nakəsin
Doğru sözün, düz ilqarın görmədim.
Namərdin dünyada çox çəkdim bəhsin,
Namusun, qeyrətin, arın görmədim (2, s. 51).*

?-dan göründüyü kimi, bivəfalar, müxənnəslər, nakəslər, namərdlər Aşıq Ələsgərin gözünün düşməni idi. Ona görə ki, o, “bivəfada, müxənnəsdə, nakəsdə” heç zaman “doğru söz, düz ilqar görmür” və görə də bilməz. Bu şəxslər xəbisdirilər, düzəlməzdilər.

Ədəbiyyat

1. Təranə Vahid. Aşıq Ələsgər möcüzəsi.
2. <https://medeniyyet.az/page/news/21418/Asiq-Elesger-mocuzesi.html>
3. Aşıq Ələsgər. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004.

Aşıq Ələsgər dostluğa, həqiqi dostu yüksək qiymət verir, eyni zamanda “yetəni özünə dost eyləməyi” də məqbul sanmır.

Bu misralar “Olmaz” qoşmasından götürülmüşdür:

*Bir mərd ilə ağı yesən, şirindi,
Yüz namərdlə şəkər yesən, dad olmaz (2, s. 70).*

qoşmadan göründüyü kimi, dahi sənətkar mərdliyə xüsusi önəm verir, namərdliyi lənətləyirdi. Belə qənaətə gəlirdi ki:

*Heç namərdin adı gəlməz hesaba,
Mərd bir olar, onda iki ad olmaz (2, s. 70).*

Biz Aşıq Ələsgərin zəngin yaradıcılığının bəzi məqamlarını yada saldıq. Ümumi qənaətimiz belədir ki, görkəmli sənətkarın əsərləri həmişə özünün təhsilləndirici və tərbiyələndirici imkanlarını özündə saxlayır.

Problemə aktuallığı. Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı zəngin təhsilləndirici və tərbiyələndirici imkanlara malik olduğundan məqalə aktuallığı ilə seçilir.

Problemə yeniliyi. Məqalədə Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı təhsilləndirici və tərbiyələndirici imkanları diqqət mərkəzinə gətirilmişdir.

Problemə praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

E-mail: lale23@mail.ru

Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.fəls.dok. İ.B. Əmirəliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 03.11.2021